

Beata Godlewska-Żyłkiewicz

Uniwersytet w Białymstoku

bgodlew@uwb.edu.pl

ORCID: 0000-0002-2576-4029

Krótką historia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku – perspektywa osobista

Tekst jest osobistą relacją o drodze do otwartości Uniwersytetu w Białymstoku na tle zmian zachodzących w polskiej nauce. Pokazuje podejmowane działania w celu utworzenia instytucjonalnego repozytorium i jego rozwój na przestrzeni lat. Opisuje miejsce i znaczenie Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku w środowisku naukowym uczelni.

Słowa kluczowe: repozytorium, otwarty dostęp, otwarta nauka

Księga jubileuszowa dziesięciolecia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku (RUB) to szczególna pozycja, pozwolę więc sobie na chwilę refleksji i przypomnienie przesłanek towarzyszących utworzeniu tej instytucji oraz pierwszych lat działania repozytorium. Z ideą otwartego dostępu (*open access*) zetknęłam się po raz pierwszy w latach 2009–2010. Podczas posiedzenia Komisji ds. Nauki i Innowacji Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich wysłuchałam wystąpienia profesora Marka Niezgódki, dyrektora Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM UW), wielkiego orędownika idei otwartego dostępu. Prognozował on nadejście nowej społeczności wiedzy opartej o otwarty model przepływu informacji naukowej. Profesor Marek Niezgódka mówił o wprowadzaniu *open access* jako modelu obowiązującego na wielu światowych uczelniach,

a także o zmianach w modelu wydawniczym. W tym czasie (2008–2012) pełniłam funkcję prorektora ds. nauki i współpracy z zagranicą, a w zakresie moich obowiązków były m.in. koordynacja i wspieranie działalności naukowo-badawczej jednostek Uniwersytetu w Białymstoku, koordynacja działań związanych z właściwą realizacją konferencji i spotkań naukowych organizowanych przez Uniwersytet, a także nadzór nad funkcjonowaniem Biblioteki Uniwersyteckiej. Był to okres przygotowań do oceny parametrycznej i starałam się pogłębić świadomość kadry zarządzającej oraz innych pracowników Uczelni w zakresie strategii publikowania, a także zwrócić uwagę na wpływ indywidualnego dorobku badacza na ocenę jednostki. W naukach ścisłych i humanistycznych o kategorii jednostki decydowały publikacje w renomowanych czasopismach o zasięgu międzynarodowym (z list *Journal Citation Reports* i *European Reference Index for Humanities*) oraz monografie autorskie. Liczyły się również publikacje w czasopismach znajdujących się na liście Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), przygotowanej na podstawie oceny ankiet aplikacyjnych czasopism polskich i zagranicznych, przeprowadzonej przez specjalistyczne zespoły. Za prace opublikowane w wydawnictwach pokonferencyjnych i w czasopismach nierecenzowanych oraz rozdziały w monografiach o objętości poniżej 0,5 arkusza wydawniczego punkty nie były przyznawane. A to właśnie takie publikacje stanowiły w tym czasie znaczną część dorobku niektórych pracowników. Zależało mi również na zwiększeniu liczby wniosków składanych do instytucji finansujących naukę. W roku 2010 powołano nową agencję finansującą badania – Narodowe Centrum Nauki (NCN). W pierwszych konkursach ogłoszonych przez tę instytucję 40% projektów badawczych złożonych przez pracowników naszej Uczelni uzyskało finansowanie. Pomogło to bardzo w przełamywaniu obaw naukowców i sprawiło, że liczba składanych wniosków systematycznie rosła (w latach 2010–2013 złożono z Uniwersytetu 353 wnioski grantowe, zaś współczynnik sukcesu wyniósł aż 23%).

Ze względu na to, że dostęp do najnowszej światowej literatury naukowej jest warunkiem niezbędnym do prowadzenia badań na odpowiednio wysokim poziomie i harmonijnego rozwoju naukowego, bardzo angażowałam się w działania mające na celu ułatwienie takiego dostępu badaczom naszej Uczelni. Ze środków Biblioteki Uniwersyteckiej oraz wydziałów opłacane było korzystanie z wybranych, najbardziej popularnych baz danych z różnych dyscyplin. Starałam się upowszechnić korzystanie z elektronicznych baz danych znajdujących się w Wirtualnej Bibliotece Nauki prowadzonej przez ICM UW, szczególnie,

że od roku 2010 MNiSW wprowadziło pełne finansowanie wybranych zasobów na zasadzie tzw. licencji krajowych, z których mogły korzystać bezpłatnie państwowe i prywatne szkoły wyższe oraz jednostki naukowe, w tym jednostki Polskiej Akademii Nauk (PAN) i badawczo-rozwojowe. Jednak nawet w bazie Wirtualnej Biblioteki Nauki dostęp do pełnych tekstów prac opublikowanych w wielu czasopismach był ograniczony licencjami, często można było przeczytać tylko streszczenie pracy. A przecież prowadzenie badań naukowych (szczególnie w naukach ścisłych i przyrodniczych oraz naukach o życiu) jest bardzo kosztowne. Ponieważ badania finansowane są w głównej mierze z pieniędzy publicznych, ich wyniki powinny być w jak najszerszym stopniu udostępnione innym badaczom oraz społeczeństwu. Istotne jest też to, że wszystkie publikacje cyfrowe, zarówno te otwarte, jak i za opłatą, stanowią wsparcie dla nowych, przydatnych sposobów ich przetwarzania. Płatna literatura ogranicza jednak tę możliwość, gdyż niezbędne są hasła, opłaty czy zabezpieczenia programowe. Otwarty dostęp maksymalizuje szansę na ich rozpowszechnienie, przyczynia się do rozwoju badań i zwiększa użyteczność treści. Z drugiej strony otwarcie literatury dla czytelników udostępnia ją również dla programów komputerowych czy sztucznej inteligencji, które mogą ją przekształcić w nieoczekiwany dla użytkowników sposób. To, czy sztuczna inteligencja zastąpi człowieka w badaniach naukowych, czy wzmocni jego kompetencje, zależy od nas.

W kolejnej kadencji (2012–2016), w toku przygotowań do oceny parametrycznej podjęliśmy starania, aby zwiększyć rangę czasopism wydawanych na Uniwersytecie, wprowadzając je na listę ministerialną. Jednym z kryteriów oceny czasopism było ich indeksowanie w bazach danych i indeks cytowań przewidywalnego *Impact Factor*. Dziekani wydziałów i pracownicy naukowcy doskonale zdawali sobie sprawę, jaką wagę dla kategorii wydziału ma publikowanie wyników badań w wydawanych regularnie czasopismach, które zwykle docierają do szerszej grupy odbiorców niż monografie naukowe. W związku z tym gwałtownie zaczęła wzrastać liczba czasopism naukowych wydawanych na Uniwersytecie, od 17 w roku 2012 do 22 w roku 2013. Pełnomocnikiem rektora ds. czasopism naukowych został prof. dr hab. Rafał Dowgier z Wydziału Prawa (wówczas doktor nauk prawnych). Upowszechniliśmy informacje o wydawanych czasopismach, a redaktorzy periodyków dostosowywali standardy wydawnicze do wymaganych kryteriów. Równolegle prowadziliśmy działania w celu zwiększenia dostępu do treści opublikowanych prac. Podpisaliśmy umowę dotyczącą wprowadzenia kilku wybranych czasopism uniwersyteckich

wydawanych w języku angielskim na cyfrową platformę wydawniczą – miały one ukazywać się w otwartym dostępie, a koszty ich publikacji ponoszone były przez Uczelnię.

W tym właśnie czasie z pomysłem utworzenia repozytorium instytucjonalnego zgłosiły się do mnie Dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej Halina Brzezińska-Stec oraz Agnieszka Gałęcka-Golec z Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej. Panie były świetnie przygotowane, miały przemyślaną ogólną koncepcję procesu tworzenia i działania repozytorium. Do zespołu koordynującego dołączyli Iwona Łojewska jako redaktor i informatyk Rafał Golec, który zajął się przygotowaniem technicznym i opieką administracyjną. Pomysł spotkał się z bardzo pozytywną reakcją władz Uniwersytetu, skutkiem czego rozpoczęto przygotowania do utworzenia platformy, która miała służyć bezterminowemu gromadzeniu i upowszechnianiu w formie *on-line* dorobku naukowego i dydaktycznego pracowników, doktorantów i studentów naszej Uczelni. Archiwizowanie plików wprowadzonych dokumentów bez zmiany adresu (w odróżnieniu od stron domowych wydziałów lub zakładów, które często zmieniają swoje adresy) miało zagwarantować długotrwałe przechowywanie dokumentów i ich stałą dostępność. Co więcej, koszty uruchomienia i utrzymania repozytorium były stosunkowo niewielkie. Przyczynił się do tego wybór oprogramowania *open source*, którego wdrożenie jest znacznie tańsze od rozwiązań komercyjnych.

Rok 2013 to okres intensywnych prac zespołu koordynującego RUB, władz rektorskich i zespołu radców prawnych. Prace wdrożeniowe i pierwsze szkolenia prowadzone były we współpracy z ICM UW – polskim partnerem projektu *Open Access Infrastructure for Research in Europe* (OpenAIRE), który miał na celu wspomaganie naukowców w umieszczaniu wyników badań w instytucjonalnych bądź dziedzinowych repozytoriach oraz budowanie infrastruktury dla sieci repozytoriów. Warto dodać, że roku 2013 prezydium Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) i PAN uznały model repozytoryjny za preferowany kierunek wdrażania idei otwartego dostępu. My byliśmy w czołówce, gdyż w tym czasie w Uniwersytecie w Białymstoku repozytorium było już w fazie testów.

Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku w pełnej wersji zostało udostępnione 1 stycznia 2014 roku, a uroczyste otwarcie nastąpiło 11 kwietnia 2014 roku. Początkowy rozwój repozytorium był możliwy dzięki dofinansowaniu ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w zakresie

działalności upowszechniającej naukę na realizację zadania „Poszerzenie zasobów naukowych Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku poprzez rozwój repozytorium instytucjonalnego Uniwersytetu w Białymstoku”. Docelowo w Repozytorium miały znaleźć się wszystkie prace publikowane w czasopismach uczelnianych. Każdy artykuł otrzymywał numer DOI (Digital Object Identifier), który Redakcja RUB rejestrowała w organizacji CrossRef, co umożliwia łatwą identyfikację i cytowanie pracy. Ponadto zamieszczane były również inne obiekty, takie jak prace naukowe opublikowane w otwartym dostępie w innych czasopismach, monografie, rozdziały w monografiach oraz raporty, którym na stałe przypisywano indywidualne identyfikatory, numery URI (Uniform Resource Identifier). Położyliśmy nacisk na to, aby ułatwić procesapełniania Repozytorium, wiedząc, że naukowcy nie mają wystarczającej determinacji, by zajmować się tym całkowicie sami. Od 2016 roku metadane większości czasopism akademickich Uniwersytetu w Białymstoku, znajdujących się w RUB były importowane do wybranych baz referencyjnych, takich jak: CEJSCH, CEEOL czy Pol-index. Dane z Repozytorium są pobierane też przez światowe wyszukiwarki m.in: Google Scholar, Base, WordCat, Yandex, dzięki temu łatwo jest dotrzeć do pełnego tekstu publikacji. Repozytorium zostało również zarejestrowane w światowych katalogach repozytoriów The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR) oraz Registry of Open Access Repositories (ROAR). W ten sposób wzrastają szanse na zwiększenie cytowań dorobku naukowego Uczelni i jego upowszechnienie. Kolejnym krokiem była decyzja o umieszczaniu pełnych tekstów rozpraw doktorskich obronionych na naszej Uczelni. Zasób RUB jest widoczny również w Agregatorze CEON (wspólnym punkcie dostępu do zasobów polskich otwartych repozytoriów), a prace doktorskie są pobierane do DART Europe (portalu, który zbiera metadane i linki do prac doktorskich udostępnionych w repozytoriach uczelnianych i innych instytucjach naukowych z całej Europy. Racjonalne wydawało się również włączenie do zasobów i rozpowszechnienie efektów konferencji i sympozjów naukowych odbywających się na Uczelni. W tym celu w 2015 roku powstało kolejne zarządzenie rektora¹, mówiące o tym, że wszystkie publikacje będące wynikiem spotkań naukowych organizowanych

---

¹ Zarządzenie nr 7 Rektora Uniwersytetu w Białymstoku z dnia 24 lutego 2015 r. w sprawie zasad organizacji i rozliczania konferencji naukowych i edukacyjnych w Uniwersytecie w Białymstoku, <https://docs.uwb.edu.pl/pliki/2015-7-2.pdf> (dostęp: 25.08.2023).

przez jednostki Uczelni i organizacje studenckie, powinny być przekazane do zamieszczenia w uczelnianym Repozytorium. W ten sposób Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku stało się nowoczesnym narzędziem komunikacji naukowej oferującym dostęp do publikacji w trybie *open access*.

Po roku działania, w światowym rankingu 2154 archiwów elektronicznych Ranking Web of Repository RUB znajdował się na 1158 miejscu, zaś po dwóch latach na miejscu 861. Do 2016 roku zostało w nim zdeponowanych 3369 obiektów cyfrowych, a dokumenty zostały pobrane 1 363 618 razy, zaś w roku kolejnym 1 445 719 razy (dane ze sprawozdań Rektora Uniwersytetu w Białymstoku). Obecnie, po 10 latach działalności, zasób białostockiego Repozytorium zbliża się do 14 tys. publikacji, co stawia RUB w czołówce repozytoriów instytucjonalnych obecnych w Agregatorze CEON. Myślę, że utworzenie Repozytorium przełożyło się również na wysokie miejsce uczelni (w 6% najlepszych) w Ranking Web of Universities (Webometrics), którego głównym celem jest promowanie otwartego dostępu do wiedzy generowanej przez uniwersytety. Warto przypomnieć, że także NCN wdrożył rozwiązania w zakresie otwartego dostępu do publikacji i danych badawczych, będących wynikiem realizacji finansowanych przez agencję projektów.

Bieżące zasoby RUB zawierają najwięcej treści z obszaru nauk humanistycznych i społecznych, co potwierdza, że koncepcja utworzenia RUB w celu ułatwienia dostępu do wyników prac naukowych prowadzonych na Uczelni w tych obszarach była słuszna. Obserwując harmonijny rozwój RUB, mam satysfakcję, że w początkowym okresie jego tworzenia mogłam wesprzeć zespół koordynujący. Szczególnie chcę podziękować za wkład pracy pani Agnieszce Gałęckiej-Golec, Kierownik Repozytorium, która z pełnym zaangażowaniem realizowała zaplanowane działania i upowszechniała ideę repozytorium instytucjonalnego. Zespołowi RUB serdecznie gratuluję i życzę dalszych sukcesów w poszerzaniu elektronicznych zasobów naukowych naszej Uczelni.

Bibliografia

- Zarządzenie nr 7 Rektora Uniwersytetu w Białymstoku z dnia 24 lutego 2015 r. w sprawie zasad organizacji i rozliczania konferencji naukowych i edukacyjnych w Uniwersytecie w Białymstoku, <https://docs.uwb.edu.pl/pliki/2015-7-2.pdf> (dostęp: 25.08.2023).